

Aaens Tilsanding samt Marskdannelsen udfør Kysten, og uden Tvivl tillægger han disse to Faktorer for stor Betydning for den Udvikling, Byen har gennemgaaet. Ganske vist omtaler han ogsaa de andre Aarsager, der har været medvirkende, saaledes som Handelsvejenes ændrede Forløb, men kommer f. Eks. ikke ind paa de rent toldpolitiske Forhold, som dog spiller en stor Rolle.

Forfatteren har med stor Grundighed sat sig ind i den forhaandenværende Litteratur samt en stor Del utrykte Kilder; herom vidner den 13 Sider lange Litteraturfortegnelse, der dog uden Skade kunde være forkortet betydeligt, da den foruden de virkelige betydelige Arbejder vedrørende det omhandlede Emne ogsaa medtager en stor Del uvæsentlige. Man faar det Indtryk, at Forf. har villet give en ret udtømmende Bibliografi over de omhandlede Egne, men hans Benyttelse af de optegnede Arbejder lader undertiden en Del tilbage at ønske.

Ligeledes har Forfatteren ikke altid udvist tilstrækkelig Kritik overfor de Oplysninger, han har faaet fat paa. Det vil saaledes sikkert overraske de danske Læsere at erfare (S. 115), at „den danske Regering vil tværs gennem Jylland anlægge en Kanal, som det vil tage 10 Aar at bygge, og som vil komme til at koste 100 Mill. Kroner“. Oplysningen stammer fra „Die Flagge“ og hentyder sikkert til Kaptajn Nellesens løst skitserede Plan fra 1935. Heller ikke helt overensstemmende med de faktiske Forhold er det, naar Forf. (S. 106) meddeler, at Varde fra Tiden omkring 1670 havde en Opblomstringsperiode paa Grund af en betydelig Kvægudførsel til England.

Bogen giver mange interessante Oplysninger, og man maa sige, at den ialt giver en god Oversigt over Udviklingen af de to Byer og af Havneforholdene paa Jyllands Vestkyst.

N. H. Jacobsen.

Das Wasserwesen an der schleswig-holsteinischen Nordseeküste, efter Professor Müllers Manuskript bearbejdet af Dr.-Ing. O. Fischer. 19×28 cm. Dietrich Reimer, Berlin.

II. Del, Bd. 1: Allgemeines, Berlin 1938. (218 S., Tekstafb. og 1 Kortbilag).

Bd. 6: Föhr. Berlin 1937. (327 S., 58 Tekstafb. og 5 Kortbilag).

Bd. 7: Sylt. Berlin 1938. (304 S., 60 Tekstafb. og 5 Kortbilag).

Med disse tre Bind afsluttes det imponerende Arbejde om de nordfrisiske Øer, hvis første seks Bind omtales i „Geografisk Tidsskrift“ 1937, S. 166—170. De afsluttende Bind følger i hele Anlægget ganske de tidligere og bringer som disse en Rigdom af Oplysninger af almen Interesse, trods det mere specielle Emne, de omhandler.

Dette gælder utvivlsomt mest det indledende Bind „Allgemeines“. Medens den første Halvdel af dette Bind giver en udførlig Redegørelse for Retsforholdene ved Dige- og Afvandingsvæsenet, er den sidste Halvdel forbeholdt en ret indgaaende Behandling af Søfarten, Fiskeriet samt Østersfangsten. Dette Afsnit, der for en stor Del er bygget paa Arkivstudier, giver en fortræffelig Oversigt over disse vigtige Grene af Øernes Erhvervsliv.

Med Hensyn til Skibsfarten gennemgaas først dennes Udvikling fra Kystskibsfart til den berømte Grønlandsfart, som særlig udgik fra de tre nordlige Geestøer: Sild, Føhr og Amrum (samt Rømø), hvor det dyrkelige Areal var mindre, medens de udprægede Marskøer, hvor Landbruget og Arbejdet med Digerne krævede mere Arbejde, mest gav sig af med Kystsejlad. Denne større Skibsfart hørte op med Slutningen af det 18. Aarh., medens Kystfarten i det 19. Aarh. blev af større Betydning paa Grund af Krav om bedre Forbindelse med Fastlandet, Indførelse af Dampskibe og Udbygning af Havnene samt Badelivets Opblomstring paa Øerne.

Fiskeriet var ligesom Skibsfarten af forskellig Betydning paa de forskellige Øer. Efter Landbrugets Fremgang gik Fiskeriet mange Steder tilbage og blev kun en Bibeskæftigelse, og efterhaanden blev Fastlandshavnene de vigtigste Fiskerihavne. Hertil bidrog bl. a. ogsaa det, at Øernes voksende Betydning som Badesteder gav dem nye Indtægtskilder. Der fiskedes dog en hel Del fra Øerne, særligt Flynderfisk samt Krabber, hvoraf der i 1936 fangedes 333,000 kg ved Pellworn, og Muslinger. Fangsten af de sidstnævnte er gaaet meget stærkt frem i de sidste Aar; i 1936 fangedes der 236,000 kg ved Føhr.

Af Interesse er ogsaa Redegørelsen for Østersfangsten, der ledsages af flere Kort over Østersbankernes Beliggenhed til forskellige Tider, saaledes et fra 1734 og et fra 1878—80, samt en Fortegnelse over Bankerne og deres Størrelse. Af størst Betydning er Bankerne ved Albuen paa det nordligste Sild. Østersanlæggene ved List ophævedes i 1935, hvorpaa der oprettedes et nyt Anlæg paa Albuen.

Digebygningerne paa Føhr og Sild er forløbet forskelligt. For Føhrs Vedkommende kom baade Øens naturlige Beskaffenhed og de politiske Forhold til at faa Betydning. Føhrs nordlige Del bestaar af Marsk, medens den sydligere Del er et højere Geestomraade, hvorfra man tidligt kunde udnytte de uinddige Marskstrækninger. Endnu før Marskens Inddigning havde fundet Sted, blev Øen delt i to politiske Dele, og Adskillelsen med den vestlige og østlige Del uddybedes yderligere i Aar 1400, da Vesterlandføhr kom til at udgøre et kongerigsk Enklave, medens Østerlandføhr vedblev at

være slesvigsk. Denne Adsplittelse, der kom til at sætte sit Præg paa Digebygningen, blev yderligere forøget, da Flækken Wyck i 1706 fik særlige Privilegier til Ophjælpning af Havnen der og blev uafhængig af Østerlandføhr.

Digerne paa Føhr stod længe tilbage for Digerne paa de øvrige Øer, noget der bl. a. skyldtes, at Jordens og Digernes Pasning helt var overladt Kvinderne, medens Mændene var Søfarere. Paa Vesterlandføhr udviklede Digebygningen sig uafhængigt af den østlige Del; her blev saaledes anlagt et Stendige, hvortil man fik Materialet fra de mange Sten i Geesten og paa Vaderne.

Efter Stormfloden i 1825 skete en Forbedring af Digerne, men en omfattende Udbygning af dem foretoges først omkring 1900. Planerne om en Forbindelsesdæmning med Fastlandet fremkom i 1894, og der arbejdes stadigt paa Virkeliggørelsen af Planerne om en Dæmning: Fastlandet (Kysten V. f. Emmelsbüll) — Føhr — Amrum, et Anlæg, der baade vil fremme Landvindingen og forbedre de daarlige Samfærdselsforhold, ikke mindst da Dampskibstrafikken fra Dagebüll til Badestederne Wyck og Wittdünn (Amrum) i de sidste Aar er blevet stadig vanskeligere.

Øen Sild har mere end nogen anden af Øerne været udsat for Havets Angreb, og den har derfor gennemgaaet betydelige Forandringer i Tidens Løb. Disse belyses godt gennem talrige Iagttagelser og Maalinger af nyere Dato, og man faar derigennem et Indblik i Betydningen af de store Sikringsanlæg, der udføres der.

Om de ældre Digebygninger paa Sild foreligger der kun sparsomme Efterretninger. Ved den store Stormflod i 1634 var der Diger, men de blev dengang ødelagt, og der gik flere Aarhundreder, før Digebygningen atter fik Betydning. Da man byggede den i 1927 fuldførte Hindenburgdæmning, ventede man, at dette Anlæg vilde bevirke en forøget Stormflodshøjde — hvad der dog har vist sig ikke at være Tilfældet — og man paabegyndte da en Bygning af Diger paa Øens sydlige Halvdel.

Ligesom Amrum er Føhr og Sild paa mange Maader af Interesse ved deres Megalitgrave. Særlig ejendommeligt er Fundene af Stengrave i Vaderne V. f. Archsum i Bugten mellem den østlige og den sydlige Halvø paa Sild; en enkelt af disse endog i en Afstand af 4 km fra Kysten.

Det store og lødige Værk, som ingen, der vil studere Natur- og Erhvervsforholdene paa de frisiske Øer, kan undgaa, er foruden de talrige tekniske Skitser ledsaget af en stor Mængde ypperlige Kort, af hvilke mange er gengivet i stor Maalestok.

N. H. Jacobsen.